ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ HENRI MAYRAS της 4ης Απριλίου 1973 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

Ο Rocco S., Ιταλός υπήκοος, εγκαταστάθηκε στο Βέλγιο το 1957 για να απασχοληθεί εκεί ως μισθωτός. Συνοδευόταν από την οικογένειά του, συμπεριλαμβανομένου και του γιου του Michel, που γεννήθηκε την 1η Σεπτεμβρίου 1954, ο οποίος είχε τότε ηλικία 2 ετών και 8 μηνών.

Ο Michel S. πάσχει από σοβαρή διανοητική αδυναμία, καθώς φαίνεται κληρονομική. Εισήχθη προσωρινά σε ένα ειδικευμένο ίδρυμα εκπαιδεύσεως και πρόνοιας, το Institut médico-pédagogique Saint-Lambert της Bonneville (Βέλγιο).

Το Μάρτιο του 1970, ο πατέρας του υπέβαλε για λογαριασμό του αίτηση εγγραφής, δηλαδή αίτηση για να αναλάβει το εθνικό Ταμείο κοινωνικής αποκατάστασης μειονεκτούντων προσώπων, το οποίο ιδρύθηκε με το βελγικό νόμο της 16ης Απριλίου 1963, τα έξοδα για να τύχει αναπροσαρμογής και για να τοποθετηθεί σε κατάλληλη θέση μετά από ειδικό επαγγελματικό προσανατολισμό.

Ο νόμος αυτός ανέθεσε στο εθνικό Ταμείο, που είναι δημόσιο ίδρυμα, το έργο να παρέχει στα άτομα βελγικής ιθαγένειας, των οποίων οι δυνατότητες προς εργασία είναι μειωμένες εξαιτίας ανεπάρκειας ή μείωσης των σωματικών ή διανοητικών δυνατοτήτων τους, διάφορα πλεονεκτήματα, ώστε να διευκολύνει την ένταξη ή την αναπροσαρμογή τους στον επαγγελματικό και κοινωνικό βίο.

Βασιλικό διάταγμα της 29ης Μαΐου 1968 επεξέτεινε τις ευεργετικές διατάξεις του νόμου αυτού στα πρόσωπα ξένης υπηκοότητας, υπό τον όρο ιδίως (άρθρο 2, 1) ότι «έχουν εγκαταστήσει τη συνήθη τους κατοικία στην εθνική επικράτεια πριν από την πρώτη ιατρική διάγνωση της αναπηρίας τους».

Το Εθνικό Ταμείο απέρριψε την αίτηση αυτή με την αιτιολογία ότι η διανοητική ανεπάρκεια του Michel S. θα έπρεπε, εξαιτίας της φύσης της και της κληρονομικής προέλευσής της, να είχε διαπιστωθεί πριν από την εγκατάσταση του νέου αυτού στο Βέλγιο. Ο πατέρας του άσκησε έφεση κατά της απόφασης αυτής ενώπιον της δευτεροβάθμιας επιτροπής, που ιδρύθηκε βάσει του άρθρου 26 του νόμου. Μετά την απόρριψη της εφέσεώς του προσέφυγε στη συνέχεια ενώπιον του Tribunal du Travail των Βρυξελλών, δικαστήριο αρμόδιο για την επίλυση της διαφοράς.

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

Καθώς ο Rocco S. απεβίωσε τον Αύγουστο του 1971, τη δίκη συνέχισε η χήρα του. Ενώπιον του Tribunal du Travail, η προσφεύγουσα της κύριας δίκης επικαλέστηκε τον κανονισμό 1612/68 του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων και, ειδικότερα, τις διατάξεις του άρθρου 7 του κανονισμού αυτού, δυνάμει των οποίων οι εργαζόμενοι υπήκοοι ενός Κράτους μέλους των Κοινοτήτων, απολαύουν, στο έδαφος των άλλων κρατών μελών, τα ίδια κοινωνικά πλεονεκτήματα όπως και οι ημεδαποί εργαζόμενοι.

Υποστήριξε ότι βάσει αυτής της αρχής της εξομοίωσης δεν μπορούσε να αντιταχθεί στο τέκνο της η ιταλική ιθαγένειά του.

Το Tribunal du Travail έκρινε ότι η επίλυση της διαφοράς συνεπαγόταν την ερμηνεία της πιο πάνω κοινοτικής διάταξης. Ανέστειλε λοιπόν, με απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 1972, τη διαδικασία μέχρις ότου αποφανθεί το Δικαστήριο επί του ακόλουθου προδικαστικού ερωτήματος:

«Τα πλεονεκτήματα που προβλέπονται από το βελγικό νόμο της 16ης Απριλίου 1963 περί αποκαταστάσεως των μειονεκτούντων προσώπων συνιστούν κοινωνικά πλεονεκτήματα υπό την έννοια του άρθρου 7 του κανονισμού 1612/68 του Συμβουλίου της Κοινότητας;»

Στα πλαίσια της προδικαστικής διαδικασίας, δεν μπορείτε ασφαλώς να αποφανθείτε επί της εφαρμογής του εσωτερικού νόμου σε ατομική περίπτωση. Το ζήτημα αυτό υπόκειται μόνο στην αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων.

Ως προς αυτό το θέμα, ο εκπρόσωπος του εθνικού Ταμείου επανεντάξεως μειονεκτούντων προσώπων δήλωσε ενώπιον του Δικαστηρίου ότι, κατά τη νομολογία των εργατοδικείων των Βρυξελλών και της Λιέγης, το Ταμείο φέρει το βάρος της απόδειξης ότι η πρώτη ιατρική διάγνωση της ανικανότητας έγινε πριν από την άφιξη του ενδιαφερομένου στο Βέλγιο.

Εφόσον αυτό είναι ουσιαστικά αδύνατο να αποδειχθεί, έπεται ότι στη συγκεκριμένη υπόθεση ο προσφεύγων θα πρέπει να υπαχθεί στο νόμο της 16ης Απριλίου 1963.

Αλλά αυτά είναι εκτιμήσεις ξένες προς το κοινοτικό δίκαιο, τις οποίες δεν μπορούμε να λάβουμε υπόψη. Αντίθετα οφείλετε να παράσχετε στο εθνικό δικαστήριο όλα τα σχετικά με το κοινοτικό δίκαιο ερμηνευτικά στοιχεία που θα μπορούσαν να το καθοδηγήσουν κατά την εκτίμηση των συνεπειών του βελγικού νόμου της 16ης Απριλίου 1963, κρίνοντας επί του ερωτήματος αν ο όρος των κοινωνικών πλεονεκτημάτων, υπό την έννοια του κανονισμού 1612/68, καλύπτει τις σχετικές με την αποκατάσταση των μειονεκτούντων παροχές, οι οποίες προβλέπονται από το νόμο αυτό.

Έχετε αποφανθεί επανειλημμένα, υπό ανάλογες συνθήκες, ιδίως με την απόφασή σας της 15ης Ιουλίου 1964 (Van der Veen, Recueil 1964, σ. 1111), ότι ο ολλανδικός νόμος Algemen Weduwen en Wezenwet, περί των συντάξεων των χήρων και των ορφανών, αποτελεί «νομοθεσία» κοινωνικής ασφάλισης, υπό την έννοια του κανονισμού 3 του Συμβουλίου.

Έχετε επίσης δεχτεί ότι το εγγυημένο εισόδημα των ηλικιωμένων προσώπων, βάσει του βελγικού νόμου της 1ης Απριλίου 1969,

πρέπει να θεωρηθεί, όσον αφορά τους μισθωτούς και τους εξομοιούμενους με αυτούς των Κρατών μελών, οι οποίοι έχουν δικαίωμα συντάξεως στο Βέλγιο, ως παροχή γήρατος υπό την έννοια του ίδιου κανονισμού 3 (απόφαση της 22ας Ιουνίου 1972, Frilli, Recueil 1972, σ. 457).

Ο κανονισμός του Συμβουλίου 1612/68 εφαρμόζει τις αρχές που τίθενται από το άρθρο 48 της Συνθήκης της Ρώμης. Σκοπός του είναι να εξασφαλίσει την υλοποίηση του αναγνωρισμένου δικαιώματος των εργαζομένων των Κρατών μελών να διακινούνται ελεύθερα στο εσωτερικό της Κοινότητας για την άσκηση, στο έδαφος οποιουδήποτε από τα κράτη αυτά, μισθωτής δραστηριότητας. Προς το σκοπό αυτό, επιδιώκει να καταργήσει κάθε διάκριση που στηρίζεται στην ιθαγένεια και να πραγματοποιήσει την πλήρη ισότητα μεταχειρίσεως μεταξύ κοινοτικών και ημεδαπών εργαζομένων, όσον αφορά τόσο τη δυνατότητα απασχόλησης (άρθρο 1) όσο και τις συνθήκες απασχόλησης και εργασίας, ιδίως σε θέματα αμοιβής, απολύσεως και επαγγελματικής επανένταξης ή επαναπασχόλησης σε περίπτωση ανεργίας (άρθρο 7, παράγραφος 1), όπως επίσης και στις συλλογικές σχέσεις εργασίας: συμμετοχή στις συνδικαλιστικές οργανώσεις και άσκηση των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων (άρθρο 8).

Η αρχή της εξομοίωσης εκτείνεται πέρα από τις «στενή εννοία» σχέσεις εργασίας, αφού σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 7, ο κοινοτικός εργαζόμενος «απολαύει των *ιδίων κοινωνικών ...πλεονεκτημάτων*... με τους ημεδαπούς εργαζόμενους» και, δυνάμει της παραγράφου 3, δικαιούται εξίσου και υπό τους αυτούς όρους όπως και αυτοί να φοιτά στις επαγγελματικές σχολές και στα κέντρα επαναπροσαρμογής ή επανεκπαιδεύσεως.

Έτσι, η ίση μεταχείριση την οποία επιτάσσει το άρθρο 48 της Συνθήκης αποτελεί την ίδια τη βάση του κανονισμού 1612/68. Η ισότητα αυτή δεν περιορίζεται παρά από την επιφύλαξη της δημοσίας τάξεως, διατυπούμενη στη Συνθήκη και στο άρθρο 8 του κανονισμού, που διαπνέονται από την ίδια ιδέα, η οποία επιτρέπει τον αποκλεισμό των κοινοτικών εργαζομένων από τη συμμετοχή στη διαχείριση οργανισμών και στην άσκηση αρμοδιοτήτων δημοσίου δικαίου.

Επομένως η γενική οικονομία του κανονισμού και το πνεύμα που τον διαπνέει δεν μπορούν παρά να οδηγήσουν στο να δοθεί στην έκφραση «κοινωνικά πλεονεκτήματα», η οποία αναφέρεται στη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 7, το ευρύτερο δυνατό περιεχόμενο και στο να γίνει δεκτό ότι καλύπτει ιδίως τα πλεονεκτήματα που αναγνωρίζονται από τη νομοθεσία ενός κράτους μέλους στους υπηκόους του σε θέματα αποκαταστάσεως των μειονεκτούντων, στο μέτρο που μια τέτοια νομοθεσία έχει ως κύριο σκοπό την αναπροσαρμογή προς εργασία.

Η ανάλυση του νόμου της 16ης Απριλίου 1963 δείχνει ότι ο βέλγος νομοθέτης απέβλεπε στην πραγματοποίηση αυτού του σκοπού. Το πεδίο εφαρμογής του νομοθετήματος αυτού, όπως καθορίζεται στο άρθρο 1, εκτείνεται, υπό την επιφύλαξη της προϋποθέσεως της ιθαγένειας, σε όλα τα πρόσωπα των οποίων οι δυνατότητες προς εργασία είναι πράγματι μειωμένες, εξαιτίας ανεπάρκειας ή μειώσεως τουλάχιστον κατά 30% της σωματικής τους ικανότητας ή τουλάχιστον 20% της διανοητικής τους ικανότητας.

Ο νόμος αυτός αφορά επομένως καταρχήν τους εργαζομένους, των οποίων η ικανότητα μειώθηκε λόγω ασθενείας ή ατυχή-

ματος, ακόμη και μη επαγγελματικών. Ορισμένες από τις προβλεπόμενες από το νόμο παροχές έχουν, ανάλογα με την περίπτωση, το χαρακτήρα συμπληρωματικής προστασίας σε σχέση με εκείνες που τους παρέχονται από τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης ασθενείας ή εργατικών ατυχημάτων.

Συμπεριλαμβάνονται επίσης τα άτομα τα οποία, εξαιτίας της σωματικής ή διανοητικής τους ανεπάρκειας, δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση, υπό κανονικές συνθήκες, σε εργασία και, ιδίως, οι μειονεκτούντες νεαρής ηλικίας.

Προς το συμφέρον και των δύο, το εθνικό Ταμείο έχει, δυνάμει του άρθρου 3, ως κύρια αποστολή να φροντίζει ώστε οι μειονεκτούντες να «μπορούν να έχουν την καλύτερη ιατρική ή χειρουργική θεραπεία για να μπορέσουν να επιτύχουν τη μεγαλύτερη δυνατή αποκατάσταση και να αποκτήσουν ή να βελτιώσουν έτσι την ικανότητά τους προς εργασία».

Το Ταμείο φέρει όλα τα έξοδα της θεραπείας ή μέρος τους, στο μέτρο που η δαπάνη αυτή είναι δικαιολογημένη, λαμβανομένων υπόψη και άλλων οικονομικών παροχών που θα προέκυπταν από νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις όπως αυτές της κοινωνικής ασφάλισης ή αρωγής, καθώς και των πόρων των μειονεκτούντων ή των οικογενειών τους.

Κατά δεύτερο λόγο, το Ταμείο ασχολείται με τη σχολική ή τεχνική εκπαίδευση και την επαγγελματική αναπροσαρμογή και επανεκπαίδευση. Είναι επιφορτισμένο να συμβουλεύει τους μειονεκτούντες ή τις οικογένειές τους και οφείλει να φροντίζει να τύχουν ενδεχομένως εξειδικευμένου επαγγελματικού προσανατολισμού.

Το εν λόγω Ταμείο συμμετέχει οικονομικά στη δημιουργία εγκεκριμένων κέντρων εκπαιδεύσεως ή αναπροσαρμογής, σε συνεργασία, όπου υπάρχει ανάγκη, με τον Εθνικό Οργανισμό Απασχολήσεως.

Κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής εκπαιδεύσεως ή της αναπροσαρμογής των μειονεκτούντων, τους χορηγεί επιδόματα και συμπληρώματα μισθού, τα οποία προορίζονται να τους εξασφαλίσουν αμοιβή ίση προς την αποζημίωση και τα πλεονεκτήματα που χορηγούνται στους εργαζόμενους που παρακολουθούν μαθήματα ταχύρρυθμης επαγγελματικής εκπαίδευσης για ενήλικες στα κέντρα που έχουν ιδρυθεί ή επιχορηγούνται από τον Εθνικό Οργανισμό Απασχολήσεως. Αυτός ο δημόσιος οργανισμός προβαίνει στην τοποθέτηση των μειονεκτούντων σε κατάλληλες θέσεις, είτε στη δημόσια διοίκηση και τις δημόσιες επιχειρήσεις είτε στον ιδιωτικό τομέα, βιομηχανικό, εμπορικό ή αγροτικό.

Το κεφάλαιο V του νόμου επιβάλλει πράγματι στις ιδιωτικές επιχειρήσεις την υποχρέωση να εξασφαλίζουν την απασχόληση ορισμένου αριθμού μειονεκτούντων, που καθορίζεται σε συνάρτηση με τη φύση και τη σπουδαιότητα των επιχειρήσεων αυτών, όπως επίσης με το βαθμό μόνιμης ανικανότητας των ενδιαφερομένων.

Ο Εθνικός Οργανισμός Απασχολήσεως είναι επιφορτισμένος με την τοποθέτηση των μειονεκτούντων που έχουν αναγνωριστεί ικανοί προς εργασία, υπό την επίβλεψη του Εθνικού Ταμείου Αποκαταστάσεως.

Τέλος, εκείνοι από αυτούς που, εξαιτίας της φύσης ή της σοβαρότητας της ανεπάρκειάς τους, δεν μπορούν να ασκήσουν προσωρινά ή οριστικά επαγγελματική δραστηριότητα υπό συνήθεις συνθήκες εργασίας, μπορούν να απασχοληθούν σε προστατευόμενα εργαστήρια, τα οποία έχουν ιδρυθεί ή επιχορηγούνται από το Εθνικό Ταμείο.

Όπως φαίνεται, είτε πρόκειται για το επίπεδο της ιατρικής ή χειρουργικής θεραπείας είτε για το πρόγραμμα της εκπαίδευσης ή της επαγγελματικής αποκατάστασης και, τελικά, για την τοποθέτηση σε κάποια θέση, οι διατάξεις του νόμου της 16ης Απριλίου 1963 έχουν σαν τελικό σκοπό να παράσχουν τη δυνατότητα της ένταξης ή της επανένταξης στον επαγγελματικό βίο των προσώπων, η ανικανότητα των οποίων τα στερεί — ή τα έχει στερήσει — από τη δυνατότητα να ασκήσουν κάποια δραστηριότητα.

Στο μέτρο που από τα βοηθήματα και τις επιχορηγήσεις του Ταμείου ωφελούνται οι βέλγοι εργαζόμενοι, τα κοινωνικά αυτά πλεονεκτήματα πρέπει, βάσει μόνο του άρθρου 7 του κανονισμού 1612/68, να παρέχονται υπό τους ίδιους όρους στους εργαζόμενους που είναι υπήκοοι των άλλων κρατών μελών και έχουν εγκατασταθεί στο Βέλγιο. Η αρχή της ίσης μεταχείρισης, που επιβάλλεται για τους υγιείς εργαζομένους, δεν μπορεί να παραμεριστεί γι' αυτούς, η ικανότητα των οποίων έχει μειωθεί και για τους οποίους είναι απαραίτητη η λειτουργική και επαγγελματική αναπροσαρμογή για να ξαναβρούν εργασία. Ακόμη και αν ήταν δυνατό να υπάρξει αμφιβολία ως προς αυτό το σημείο, αυτή θα διαλυόταν από τη διατύπωση της παραγράφου 3 του άρθρου 7, η οποία εφαρμόζει ρητά αυτή την ίδια αρχή στην πρόσβαση στα κέντρα αναπροσαρμογής και επανεκπαιδεύσεως. Τέλος, η λύση αυτή ευθυγραμμίζεται με τη νομολογία του Δικαστηρίου σε ένα πολύ παραπλήσιο τομέα.

Έχετε κρίνει, πράγματι, ότι η απαγόρευση των διακρίσεων εφαρμόζεται στην ειδική προστασία, την οποία, για λόγους κοινωνικούς, οι νομοθεσίες των κρατών μελών παρέχουν ενδεχομένως σε ειδικές κατηγορίες εργαζομένων (απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 1972, υπόθεση 44/72, Marsman).

Δεν έχω λοιπόν κανένα δισταγμό να σας προτείνω να απαντήσετε στο υποβληθέν ερώτημα ότι τα δικαιώματα που παρέχονται από μιαν εθνική νομοθεσία, τα οποία αποσκοπούν να εξασφαλίσουν την επαγγελματική αναπροσαρμογή και επανεκπαίδευση των μειονεκτούντων εργαζομένων, όπως επίσης και να τους προσφέρουν απασχόληση ανάλογη με τις δυνατότητές τους, πρέπει να παρέχονται, δυνάμει του άρθρου 7 του κανονισμού 1612/68, στους κοινοτικούς εργαζόμενους υπό τις ίδιες προϋποθέσεις όπως και στους ημεδαπούς εργαζόμενους.

Όμως, είναι δεδομένο ότι η διαφορά που εκκρεμεί ενώπιον του βελγικού δικαστηρίου αφορά την κατάσταση όχι ενός διακινούμενου εργαζομένου, αλλά του ανήλικου τέκνου του. Δεν μπορείτε να αγνοήσετε αυτό το γεγονός χωρίς να υπεισέλθετε στο πεδίο εφαρμογής του νόμου της 16ης Απριλίου 1963 στην περίπτωση του Michel S.

Επομένως τίθεται το ερώτημα αν το άρθρο 7, το οποίο έχει εφαρμογή στους ίδιους τους εργαζομένους, θεσπίζει επίσης κανόνα ίσης μεταχείρισης υπέρ των τέκνων τους. Φαίνεται ότι αυτό σκέπτεται το βελγικό δικαστήριο όταν βεβαιώνει ότι «δεν αμφισβητείται ότι ο κανονισμός 1612/68 εφαρμόζεται όχι μόνο στους εργαζομένους των κρατών της Κοινότητας, αλλά επίσης και στην οικογένειά τους».

Από τις αιτιολογίες της απόφασης περί παραπομπής προκύπτει ότι το Tribunal du Travail θεωρεί ότι, αν δοθεί θετική απάντηση στο ερώτημα που έθεσε βάσει του άρθρου 7, θα αρκούσε για να αναγνωριστεί στον Michel S. το δικαίωμα που του παρέχει η σχετική με την αποκατάσταση των μειονεκτούντων εθνική νομοθεσία, υπό την ιδιότητά του ως τέκνου διακινούμενου εργαζόμενου.

Το συμπέρασμα αυτό είναι κατά τη γνώμη μου εσφαλμένο. Και μόνο η επικεφαλίδα του τίτλου II του κανονισμού 1612/68 — «Άσκηση της απασχολήσεως και ισότης μεταχειρίσεως» — θα έπρεπε να οδηγήσει στη σκέψη ότι τα κοινωνικά πλεονεκτήματα που αναφέρονται στο άρθρο 7, το οποίο ακολουθεί μετά την επικεφαλίδα αυτή, πρέπει να συνάπτονται με μισθωτή δραστηριότητα στο έδαφος ενός των Κρατών μελών, να συνδέονται με αυτή την ίδια την ιδιότητα του διακινούμενου εργαζόμενου και επομένως πρέπει να παρέχονται μόνο στα άτομα που έχουν — ή είχαν — αυτή την ιδιότητα.

Τη γνώμη μου την ενισχύει το γεγονός ότι ο κανονισμός διακρίνει, αφενός, τα δικαιώματα και πλεονεκτήματα που παρέχονται στον ίδιο τον εργαζόμενο (άρθρα 7 έως 9), αναφέρουν δε, αυτά που λαμβάνουν τα μέλη της οικογένειάς του.

Είναι, πράγματι, τα άρθρα 10 έως 12 του κανονισμού αυτού εκείνα τα οποία αναφέρονται στην κατάσταση της οικογένειας του εργαζομένου. Με διορθωτικό, που δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα των Κοινοτήτων της 7ης Δεκεμβρίου 1968, προστέθηκε πριν από το άρθρο 10, ένας τίτλος III, ο οποίος επιγράφεται ρητώς: «οικογένειες των εργαζομένων».[1]

1 — Σημ. μεταφρ. Στην ελληνική απόδοση του κανονισμού, η προσθήκη αυτή έχει συμπεριληφθεί στο κείμενο που δημοσιεύτηκε στην ειδική έκδοση, τόμ. 06/001, σ. 33 επ.

Στην πέμπτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού αναφέρεται ότι «το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας απαιτεί, για να μπορεί να ασκείται υπό αντικειμενικές συνθήκες ελευθερίας και αξιοπρεπείας, να εξασφαλισθεί πραγματικά και νομικά η ισότης μεταχειρίσεως ως προς την άσκηση μισθωτής δραστηριότητος και την ανεύρεση στέγης, και επίσης να καταργηθούν τα εμπόδια στην κινητικότητα των εργαζομένων, ιδίως όσον αφορά το δικαίωμα του εργαζομένου να συνοδεύεται από την οικογένειά του και τις προϋποθέσεις ενσωματώσεως της οικογενείας αυτής στη χώρα υποδοχής».

Προς το σκοπό αυτό, το άρθρο 10, παράγραφος 1, παρέχει στο σύζυγο και τους κατιόντες κάτω των 21 ετών ή συντηρούμενους από τον εργαζόμενο, καθώς και στους ανιόντες του ίδιου ή του συζύγου του, οι οποίοι συντηρούνται από αυτόν, το δικαίωμα της εγκατάστασης στο έδαφος του κράτους μέλους όπου ο εργαζόμενος ασκεί τη δραστηριότητά του. Η παράγραφος 3 του ίδιου άρθρου αποσκοπεί να εξαλείψει κάθε διάκριση μεταξύ διακινούμενων και ημεδαπών εργαζομένων, όσον αφορά το δικαίωμα της οικογενειακής στεγάσεως.

Το άρθρο 11 εγγυάται στο σύζυγο του εργαζομένου και στα ανήλικα ή συντηρούμενα από αυτόν τέκνα του το δικαίωμα να έχουν πρόσβαση σε κάθε μισθωτή δραστηριότητα στο σύνολο του εδάφους του κράτους υποδοχής.

Τέλος το άρθρο 12 ορίζει ότι τα τέκνα αυτά γίνονται δεκτά στα μαθήματα γενικής εκπαιδεύσεως, μαθητείας και επαγγελματικής εκπαιδεύσεως, υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους αυτού του κράτους, εφόσον διαμένουν στο έδαφός του.

Πρέπει λοιπόν, κατά τη γνώμη μου, η ερμηνεία που αναμένει από το Δικαστήριο το Βελγικό δικαστήριο να στηριχτεί σ' αυτές τις τελευταίες διατάξεις, οι οποίες εφαρμόζονται ειδικά στα τέκνα των κοινοτικών εργαζομένων. Η στενή σχέση που υπάρχει μεταξύ των διατάξεων που παρέχουν δικαιώματα στους ίδιους τους εργαζομένους και αυτών που αφορούν τα δικαιώματα των μελών των οικογενειών τους πρέπει να σας επιτρέψει, πιστεύω, να διαπλάσετε το τεθέν ερώτημα σε συνάρτηση με τα δεδομένα που προκύπτουν από το φάκελλο που διαβίβασε το εθνικό δικαστήριο, έτσι ώστε να παρασχεθούν στο δικαστήριο αυτό τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για την επίλυση της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί. Όμως, όπως αντιτείνει ο εκπρόσωπος του Ταμείου, το άρθρο 12 του κανονισμού δεν αφορά παρά τη γενική εκπαίδευση, τη μαθητεία και την επαγγελματική εκπαίδευση. Δεν αναφέρει ούτε την επαγγελματική αναπροσαρμογή ούτε την επαγγελματική επανεκπαίδευση.

Αυτές οι διαφορές στη φρασεολογία δεν έχουν, κατά τη γνώμη μου, αποφασιστικό χαρακτήρα. Εξηγούνται από το γεγονός ότι η αναπροσαρμογή και η επανεκπαίδευση αφορούν, στο άρθρο 7, τα άτομα τα οποία άσκησαν επαγγελματική δραστηριότητα όταν είχαν πλήρη σωματική και ψυχική ακεραιότητα και των οποίων οι δυνατότητες απασχόλησης περιορίστηκαν εξαιτίας μείωσης της ικανότητάς τους. Ανακύπτει επομένως το ζήτημα είτε να βοηθηθούν, ώστε να επανακτήσουν πλήρως την ικανότητά τους, είτε να μπορέσουν να βρουν απασχόληση που να συμβιβάζεται με τη μόνιμη μερική ανικανότητα.

Στην περίπτωση των τέκνων που δεν έχουν αρχίσει ακόμη να εργάζονται και τα οποία δεν έχουν ακόμα απασχόληση, το πρόβλημα τίθεται διαφορετικά.

Για να δοθεί ένα πραγματικό περιεχόμενο στο δικαίωμα που τους αναγνωρίζει το άρθρο 11, δηλαδή της πρόσβασης σε κάθε μισθωτή δραστηριότητα στο έδαφος του κράτους όπου κατοικούν, ήταν απαραίτητο να τους εξασφαλιστεί η πρόσβαση στη γενική εκπαίδευση, στη μαθητεία και στην επαγγελματική εκπαίδευση υπό τις ίδιες προϋποθέσεις όπως και τα τέκνα των υπηκόων του κράτους αυτού, δηλαδή να τους παρασχεθεί η δυνατότητα να προετοιμαστούν για την κατάληψη θέσης εργασίας, έχοντας ίσες ευκαιρίες με τους ημεδαπούς.

Η εφαρμογή της αρχής αυτής δεν δημιουργεί, κατά το δίκαιο, δυσκολίες όταν πρόκειται για τέκνα τα οποία έχουν πλήρη σωματική και διανοητική ικανότητα. Πρέπει όμως να ειπωθεί ότι ο κανόνας της ίσης μεταχείρισης δεν επιβάλλεται σ' εκείνους που, μην έχοντας πλήρη ικανότητα, δεν έχουν παρά περιορισμένες μόνο δυνατότητες απασχόλησης; Μία τέτοια ερμηνεία θα ήταν, κατά τα λεγόμενα της Επιτροπής και της ιταλικής κυβέρνησης, αντίθετη τόσο προς το πνεύμα του κοινοτικού νομοθέτη όσο και προς τους σκοπούς του κανονισμού 1612/68. Συμμερίζομαι πλήρως αυτή την άποψη.

Στο μέτρο που η νομοθεσία ενός κράτους υποδοχής οργανώνει για τους δικούς του υπηκόους ειδική επαγγελματική εκπαίδευση και ειδικό επαγγελματικό προσανατολισμό, για να μπορέσουν οι μειονεκτούντες νεαρής ηλικίας να προσαρμοστούν σε επαγγελματική δραστηριότητα που να συμβιβάζεται με τις ελλείψεις τους, τα τέκνα των κοινοτικών εργαζομένων δεν μπορούν να έχουν διαφορετική μεταχείριση. Πρέπει να τους παρέχονται, χωρίς διάκριση λόγω ιθαγενείας, τα ίδια πλεονεκτήματα. Η επαγγελματική εκπαίδευση, στην οποία δικαιούνται να γίνουν δεκτοί, δεν μπορεί να νοηθεί στενά. Η έκφραση αυτή καλύπτει επίσης τους τρόπους εκπαίδευσης που είναι ιδιαίτερα προσαρμοσμένοι στην κατά-

σταση εκείνων, των οποίων οι σωματικές ή διανοητικές ικανότητες είναι μειωμένες.

Δεν είναι άσκοπο να σημειωθεί ότι αυτή η ευρεία έννοια της επαγγελματικής εκπαίδευσης έχει υιοθετηθεί από τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, ο οποίος υπογράφηκε το 1961 και μάλιστα από το Βέλγιο, και που άρχισε να ισχύει από τις 26 Φεβρουαρίου 1965.

Σύμφωνα με το άρθρο 10 της σύμβασης αυτής, που συντάχθηκε στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης: «Για την ουσιαστική εξασφάλιση του δικαιώματος για επαγγελματική εκπαίδευση, τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν: ... να εξασφαλίζουν ή να ευνοούν, όταν υπάρχει ανάγκη, την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση όλων των προσώπων, συμπεριλαμβανομένων και των μειονεκτούντων.»

Το άρθρο 9 του Χάρτη έχει συνταχθεί με όμοια φρασεολογία όσον αφορά την άσκηση του δικαιώματος για επαγγελματικό προσανατολισμό.

Τέλος, δυνάμει του άρθρου 15 της σύμβασης αυτής, τα κράτη που την υπέγραψαν αναλαμβάνουν την υποχρέωση να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα, αφενός μεν για να θέσουν στη διάθεση των προσώπων με ελαττωμένες σωματικές ή διανοητικές ικανότητες ιδιαίτερες μεθόδους επαγγελματικής εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων, αν χρειάζεται, και των ειδικευμένων ιδρυμάτων δημόσιου ή ιδιωτικού δικαίου· αφετέρου δε να εξασφαλίσουν την τοποθέτηση μέσω ειδικευμένων υπηρεσιών· τέλος, για να τους προσφέρουν δυνατότητες προστατευμένης εργασίας και για να ενθαρρύνουν τους εργοδότες να προσλαμβάνουν τα πρόσωπα με ελαττωμένες σωματικές ικανότητες. Έτσι, σύμφωνα με τους ορισμούς του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, η επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να είναι ειδικά προσαρμοσμένη στους μειονεκτούντες νεαρής ηλικίας.

Ως προς αυτό, όπως είδαμε, οι ευεργετικές διατάξεις του βελγικού νόμου της 16ης Απριλίου 1963 ουδόλως περιορίζονται στους μειονεκτούντες μόνο εργαζομένους. Εφαρμόζονται επίσης και στους «ενδεχόμενους» εργαζόμενους, σ' αυτούς που, εξαιτίας της νεαρής τους ηλικίας, δεν έχουν ακόμη επαγγελματική δραστηριότητα και των οποίων οι δυνατότητες απασχόλησης είναι ουσιαστικά μειωμένες, εξαιτίας της ανεπάρκειας της σωματικής ή διανοητικής τους ικανότητας.

Το Εθνικό Ταμείο Αποκαταστάσεως πρέπει να εξασφαλίζει σ' αυτούς τους μειονεκτούντες νεαρής ηλικίας την ιατρική και χειρουργική θεραπεία που θα τους επέτρεπε να αποκτήσουν ικανότητα προς εργασία. Είναι επιφορτισμένο να φροντίζει ώστε να τους παρέχεται σχολική και επαγγελματική εκπαίδευση προσαρμοσμένη στην κατάστασή τους, να τους παρέχεται ειδικός επαγγελματικός προσανατολισμός και να προσλαμβάνονται, τέλος, σε κατάλληλη θέση, στην ανάγκη σε προστατευόμενο εργαστήριο.

Έτσι η αποστολή του Εθνικού Ταμείου είναι προσανατολισμένη, όσον αφορά τους μειονεκτούντες στην ένταξή τους στην επαγγελματική ζωή.

Κατά της λύσεως που προτείνω, ο εκπρόσωπος του βελγικού Εθνικού Ταμείου ισχυρίστηκε ότι αν δεχτούμε, βάσει του κανονισμού 1612/68, την εφαρμογή της εσωτερικής νομοθεσίας περί αρωγής των σωματικά ή ψυχικά μειονεκτούντων στα μειονεκτού-

ντα τέκνα των διακινούμενων εργαζομένων, θα προκαταλαμβάναμε την κοινοτική ρύθμιση στον τομέα αυτό, η οποία βρίσκεται τώρα υπό επεξεργασία. Το επιχείρημα αυτό στηρίζεται σε μία σύγχυση. Αν και είναι ακριβές μέχρι τώρα ότι κανείς από τους κανονισμούς που εκδόθηκαν κατ' εφαρμογή της Συνθήκης της Ρώμης δεν αφορά ειδικά και αποκλειστικά την κατάσταση των μειονεκτούντων, τούτο οφείλεται στο ότι το έργο της Κοινότητας, στο οποίο αναφέρεται το Εθνικό Ταμείο, είναι διαφορετικού επιπέδου. Έχει ως σκοπούς το συντονισμό και την προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών, καθώς και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς τους. Οι εργασίες που έχουν αρχίσει υπό την αιγίδα της Κοινότητας έχουν ως επιδίωξη την προώθηση μιας «ισότητας στην πρόοδο».

Όσον αφορά την αποκατάσταση των μειονεκτούντων, ο σημαντικός αριθμός των οποίων είναι πράγματι ανησυχητικός, αυτό σημαίνει ότι γίνονται προσπάθειες να εναρμονιστούν οι πρωτοβουλίες των Κρατών μελών και να υλοποιηθεί πληρέστερη και καλύτερα προσαρμοσμένη προστασία.

Το γεγονός ότι το έργο αυτό δεν έχει ακόμα πραγματοποιηθεί πλήρως, δεν αποτελεί ασφαλώς ικανοποιητική δικαιολογία για να στερηθούν το δικαίωμα της ίσης μεταχείρισης, το οποίο τους εγγυάται ο κανονισμός 1612/68, στο μέτρο που η ήδη ισχύουσα εσωτερική νομοθεσία τους το παρέχει.

Τέλος, το επιχείρημα σύμφωνα με το οποίο το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο δεν έχει ώς τώρα παραχωρήσει την οικονομική του βοήθεια στο βελγικό Εθνικό Ταμείο για κοινωνική αποκατάσταση των μειονεκτούντων, παρά μόνο για την αναπροσαρμογή των άνεργων μισθωτών, στερείται σημασίας.

Πράγματι, η απόφαση του Συμβουλίου των Κοινοτήτων της 1ης Φεβρουαρίου 1971, που μεταρρύθμισε το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, προβλέπει ρητά την επέμβασή του, όχι μόνο για την εξάλειψη της ανεργίας και της υποαπασχόλησης μακράς διαρκείας, καθώς και για την εκπαίδευση του ειδικευμένου εργατικού δυναμικού, αλλά επίσης και για ενέργειες που έχουν ως σκοπό την ένταξη ή την επανένταξη των μειονεκτούντων στην οικονομική δραστηριότητα. Η απόφαση αυτή ουδόλως περιορίζει αυτή τη δυνατότητα επεμβάσεως μόνο στους εργαζόμενους που έχασαν την εργασία τους εξαιτίας μειώσεως των σωματικών ή διανοητικών τους ικανοτήτων.

Καταλήγοντας, προτείνω στο Δικαστήριο να κρίνει:

1) ότι, δυνάμει του άρθρου 7, του κανονισμού 1612/68 του Συμβουλίου, οι εργαζόμενοι, υπήκοοι ενός κράτους μέλους, των οποίων οι δυνατότητες απασχόλησης είναι περιορισμένες εξαιτίας μειώσεως των σωματικών ή διανοητικών τους ικανοτήτων, πρέπει να απολαμβάνουν, στο έδαφος άλλου κράτους μέλους όπου κατοικούν και ασκούν — ή έχουν ασκήσει — την επαγγελματική τους δραστηριότητα, τα πλεονεκτήματα που προβλέπονται από τη νομοθεσία του κράτους αυτού, περί κοινωνικής αποκαταστάσεως των αναπήρων, υπό τους ίδιους όρους όπως και οι ημεδαποί·

2) ότι, δυνάμει του άρθρου 12 του ίδιου κανονισμού, τα ανήλικα ή συντηρούμενα τέκνα των εργαζομένων αυτών πρέπει να έχουν, στον τομέα αυτό, ίση μεταχείριση με τους ημεδαπούς.